

T. Szabó Csilla, A deverbális igeképzés a XVI–XVIII. században az Erdélyi magyar szótörténeti tár adatanyaga alapján

Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2003. Erdélyi Tudományos Füzetek 240. 152 lap

T. SZABÓ CSILLA a SzT. szerkesztőjeként választotta meg disszertációja témáját, hogy felhasználja „tudományos vizsgálódás kiindulópontjaként a mérhetetlen gazdagságú forrásanyagot” (Előszó). Célja a SzT. anyagában a XVI–XVIII. századi deverbális igeképzők rendszeres vizsgálata volt. Megvédett disszertációját jelentette meg könyv formában. Az értekezés elsőként tárgyalja ezen korszak igeképzőit rendszerszerűen. Az elemzések a középkori erdélyi regionális nyelvre vonatkoznak, s ez a tény különösen fontos, hiszen számos nyelvjárási, az irodalmi nyelvbe (a normaként kezelt magyar nyelvváltozatba) soha be nem került képzőt is vizsgál, pl.: *-cong: marcong, -csel: általlépcsel, -gódozik ~ -goldozik: nyargódozik ~ nyargoldozik*.

T. Szabó Csilla kutatását a TNYt. által kijelölt szempontrendszer alapján végezte el szinkron metszetek készítésével és egymásra vetítésével. Az eredményeket a D. BARTHA által (TNYt.) elkészített kései ómagyar kori rendszerrel és a mai magyar nyelvre vonatkozóan KIEFER (ÚMNYt.) eredményeivel vetette össze. A szerző adattárát állított össze képzett igékből – melyet tartalmaz a könyv második fele – a SzT. I–IX. kötetei alapján. Minden fellelhető képzőt adatolt, kivéve a teljesen improduktív, elhomályosult képzőket, azokat, amelyekkel a létrehozott származékok már a XVI. század első felében lexikalizálódtak. A SzT. XV–XIX. századi adatai közül korszakolási és terjedelmi szempontok alapján az alsó korszakhatárt a XVI. század közepénél, a felsőt pedig a XVIII. század végén húzta meg, melyet egy szinkron metszetnek tekintett.

A képzők funkcionális osztályozása alapján az alábbi csoportokra különíti el a szerző az adattárban található 64 képzőt (171 jelentésárnyalatban): 31 gyakorító (ebből 6 primer), 13 mozzanatos (ebből 5 primer), 5 tranzitív (melyből 1 primer), 6 aktív intranszitiv, 5 mediális, 1 medio-passzív, 2 passzív intranszitiv képző és a ható ige képzője (az utolsó öt funkcióban nincs primer képző). A 64 képzőnek ma már csak kb. a negyede produktív.

T. Szabó Csilla monográfiájában a SzT. képzőit hangalakjuk, funkciójuk, produktivitásuk, gyakoriságuk és használati körük szempontjából elemzi. Részletesen vizsgálja a képzők hangtani felépítését, tőhöz való kapcsolódását, illeszkedésüket, alakváltozataikat, a képzők egymással való kapcsolódási szabályszerűségeit, sorrendiségüket, a továbbképzési típusokat. Megtudjuk, hogy a SzT. adatanyagában gyakori példa a műveltető képző megkettőzése: *marasztat, adattat, nyomtattat, hizlaltat*. A funkcionális csoportosításon belül a képzők részletes szemantikai vizsgálatát is megtaláljuk.

A SzT. forrásanyagának minősége lehetőséget nyújtott használati körü vizsgálatokra. A szerző a cselekvő és a szenvedő igék képzőinek előfordulását vizsgálta meg három nyelvi rétegben: a beszélt nyelvet tükröző tanúvallomásokban, a személyes hangvételű magánlevelekben, valamint a jegyzőkönyvek és leltárok, inventáriumok írásakor használatos hivatali stílust képviselő nyelvben. Az eredmény szépen igazolja elvárásunkat: a vallomásokban található a gyakorító képzők majd 63 százaléka és a mozzanatos igék képzőinek 48 százaléka, míg a hivatalos nyelvben a gyakorító képzőknek csupán 5 százaléka, a mozzanatos igék képzőinek pedig 2 százaléka. A magánlevelek adatai a tanúvallomások és a hivatalos iratok százalékos eredményei között helyezkednek el. A szenvedő igék képzőinél pontosan fordított a helyzet – jól megfigyelhető a hivatalos stílus gyakori passzív képzős igehasználata.

Hét áttekintő táblázatban tartalmazza a monográfia a képzők megoszlását funkciójuk, valamint időbeli szórásuk szerint, továbbá négy táblázatban használati körük szerinti előfordulásukat. A monográfia pozitívuma a jól használható képzőmutató, a világos, könnyen átlátható felépítés. Szakmai érdemei közül mindenképpen kiemelendő a képzők részletes szemantikai csoportosítása,

a továbbképzések elemzése és osztályozása. T. Szabó Csilla munkája azt a reményt ébreszti, hogy oly nagy kihagyás után folytatódik a dialektális képző kutatás – legalább a magyar nyelvterület keleti régiójában. A képzővizsgálatokon túlmutató, minden nyelvész számára kiáltványértékű érdeme e munkának, hogy eszünkbe juttatja: tucatjával vannak szótáraink, adattáraink, melyek elkészültük után nincsenek kellő mértékben kiaknázva, kellő sokoldalúsággal feldolgozva.

BORBÁS GABRIELLA DÓRA